

Sladana R. Luković*

Univerzitet u Kragujevcu, Pedagoški fakultet u Užicu

Lidija Đ. Zlatić*

Univerzitet u Kragujevcu, Pedagoški fakultet u Užicu

AFEKTIVNA VEZANOST U KONTEKSTU KOGNITIVNOG RAZVOJA – PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE**

Apstrakt: U psihologiji se afektivni i kognitivni razvoj često posmatraju i proučavaju kao posebni i odvojeni procesi. Međutim, proučava se i ideja da su afektivni i kognitivni razvoj povezani, odnosno da je afektivni odnos majke i deteta u ranom razvojnom periodu, koji se može razvijati kao sigurni ili nesigurni, u određenoj meri povezan i sa razvojem kognicije. Proučavan je uspeh dece u različitim kognitivnim zadacima u odnosu na obrasce afektivne vezanosti, kao i celokupno njihovo ponašanje tokom testovne situacije. Istraživači su se bavili pitanjem posredujućih mehanizama ili medijatora između afektivnog i kognitivnog razvoja. U tekstu će najpre biti reči o teoriji afektivne vezanosti, a zatim će biti prikazani osnovni istraživački nalazi iz ove oblasti, kao i mogući posredujući mehanizmi ili medijatori odnosa afektivne vezanosti i kognitivnog razvoja. Dat je osvrt na pedagoške implikacije izvedene iz teorije afektivne vezanosti kroz prikaz razvijenih programa koji se primenjuju u predškolskim ustanovama. Tekst ima za cilj i da ukaže na značajne implikacije odnosa kognitivnog i afektivnog razvoja za pedagošku praksu.

Ključne reči: *afektivna vezanost, kognitivni razvoj, pedagoške implikacije.*

TEORIJA AFEKTIVNOG VEZIVANJA

Teorija afektivnog vezivanja se odnosi na poreklo i prirodu čovekove osećajnosti i govori o kontaktu kao primarnoj ljudskoj potrebi. Pojam afektivne vezanosti (attachment) u nauku je uveo Džon Bolbi (John Bowlby, 1907–1990). Prema Bolbiju, afektivna vezanost se odnosi na specifičan odnos koji se u najranijem detinjstvu formira između majke i deteta i koji traje kroz čitav život, kao trajna psihološka veza

* sladjana.lukovic7@gmail.com

* lzlatiac@ptt.rs

** Rad je nastao u okviru projekta *Nastava i učenje: problemi, ciljevi i perspektive*, br. 179026, čiji je nosilac Pedagoški fakultet u Užicu, a koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

uspostavljena između dvoje ljudi (Bowlby, 1988, prema: Stefanović Stanojević, 2011). Afektivna vezanost je objašnjena kao relациона karakteristika deteta i majke ili drugog objekta koji brine o njemu u toku prve dve godine života. Kroz svakodnevna ponavljana iskustva sa majkom dete postepeno gradi unutrašnju predstavu o sebi i o njoj. Na taj način afektivna vezanost postaje individualno svojstvo. Bolbijevi koncepti o afektivnom vezivanju baziraju se na pravilnosti da deca, na osnovu veoma ranih interakcija sa osobama koje im pružaju brigu, formiraju model sebe i model značajnih drugih, čiji kvaliteti i dinamika oblikuju unutrašnji radni model afektivne vezanosti. U odnosu na majčinu responzivnost na njegove signale, majčinu dostupnost i osetljivost za detetove potrebe, dete gradi sliku o sebi kao biću manje ili više dostojnom majčine pažnje i sliku o majci kao osobi koja je tu ili nije tu kada mu je potrebna (Stefanović Stanojević, 2011).

Bolbi (Bowlby, 1973) je uočio individualne razlike u funkcionisanju sistema afektivne vezanosti, a na osnovu karakteristika dečijeg ponašanja i prirode formiranog odnosa. M. Ejnsvort (Ainswort et al., 1978) je kroz razvijenu eksperimentalnu situaciju za procenjivanje kvaliteta afektivne vezanosti (situacija sa strancem) otkrila da, pored sigurnog obrasca afektivne vezanosti, postoje i odbacujući i ambivalentni obrazac. Sigurna afektivna vezanost se razvija u odnosu sa responzivnim majkama, koje uvremenjeno i adekvatno reaguju na signale deteta. U situaciji sa strancem, dete biva uznemireno majčinim odlaskom, traži je, plače ili je zove, a po njenom povratku ide ka majci, smiruje se u njenom zagrljaju i vraća se igri (Stefanović Stanojević, 2011). Odbacujuće afektivno vezana deca ne reaguju intenzivno ni na dolazak ni na povratak majke, kad ih majka ostavi, ne traže je, pokazuju malo otvorenih znakova žalosti, a po povratku je ignorišu. U situaciji sa strancem ova deca, pošto ih majka ostavi, ne plaču, ne traže majku, a takođe nema ni radoznalog istraživanja okoline, ne reaguju na majčin povratak i naročito je ignorišu nakon dužeg razdvajanja (Stefanović Stanojević, 2011). Ambivalentno afektivno vezana deca uznemirena su separacijom, oprezna sa strancem, a po povratku majke žele njenu blizinu, ali su istovremeno i ljuta na nju. Kada ih majka ostavi, ova deca plaču za njom, ali ih ne smiruje povratak majke. Ova deca traže majku, ali kada ona dođe ljute se na nju, udaraju je, plaču, traže kontakt, a kada ga postignu, ne mogu da se smire i opuste (Stefanović Stanojević, 2011).

Opisana ponašanja dece su posledica ponavljanih iskustava sa majkama, koje su ili neosetljive na signale, kao kod formiranja odbacujućeg obrasca vezanosti, ili nedosledne u svojim odgovorima, kao kod formiranja ambivalentnog obrasca afektivne vezanosti (Tošić i sar., 2013). Ova rana iskustva i uspostavljena afektivna veza značajna su i za celokupan detetov dalji razvoj. Iskustva dobijena u interakciji sa majkom dete interiorizuje i na osnovu njih stvara takozvane unutrašnje radne modele, koji sadrže lična uverenja, očekivanja, stavove i emocije prema sebi i značajnim drugima. Tako, sigurna deca formiraju model sebe kao bića vrednih ljubavi i pažnje, i model drugih kao pouzdanih osoba u koje se može imati poverenje. Odbacujuće afektivno vezana deca, štiteći se od daljih razočarenja, dižu oklop između sebe i drugih, stvarajući odbrambeno pozitivnu sliku o sebi, a negativnu sliku o drugima, kao osobama koje im nisu naklonjene. Ambivalentno afektivno

vezana deca, u skladu sa emocionalnim ulaganjem u druge, imaju pozitivan model drugih, dok je slika o sebi negativna (Ainswort et al., 1978). Rano formirani unutrašnji radni modeli vezanosti su stabilni i otporni na promene, perzistiraju kroz čitav životni vek i utiču na oblikovanje drugih relacija.

Kim Bartolomej (Bartholomew, 1991) je formulisala četvoro-kategorijalni model vezanosti adolescenata i odraslih na osnovu Bolbijeve pretpostavke, a koji se zasniva na dve bipolarne dimenzije u osnovi modela, koje su identifikovane faktorskom analizom. Dimenzija izbegavanje se odnosi na unutrašnji radni model drugih i ona na jednom polu ima prihvatanje, a na drugom izbegavanje bliskosti. Druga je dimenzija anksioznosti koja se odnosi na unutrašnji radni model sebe i ona na jednom polu ima nisku, a na drugom visoku anksioznost. Ukrštanjem modela sebe i drugih i dimenzija izbegavanje i anksioznost dobijaju se četiri glavna stila vezanosti: sigurni (niska anksioznost i nisko izbegavanje), preokupirani (visoka anksioznost, nisko izbegavanje), odbacujući (niska anksioznost, visoko izbegavanje) i bojažljivi (visoka anksioznost, visoko izbegavanje).

ODNOS AFEKTIVNE VEZANOSTI I KOGNITIVNOG RAZVOJA

Značaj afektivne vezanosti za kognitivni razvoj može se posmatrati kao deo opštijeg pitanja koje se odnosi na značaj socijalne interakcije za kognitivni razvoj (Baucal i Jovanović, 2007). Teorije kognitivnog razvoja na različiti način razmatraju socijalnu interakciju u smislu formativnog faktora kognitivnog razvoja. Pijaževa konstruktivistička teorija kognitivnog razvoja ne uzima u obzir socijalnu interakciju kao faktor, mada je i on smatrao da okruženje u kom dete živi stvara uslove koji mogu da uspore ili ubrzaju kognitivni razvoj. S druge strane, Vigotski u svojoj konstruktivističkoj teoriji smatra da je socijalna interakcija formativni faktor razvoja. Noviji istraživački nalazi su pokazali da je afektivno-motivacioni nivo socijalne podrške značajan aspekt interakcije kompetentnog odraslog i deteta u zoni narednog razvoja, kao i da ima dugoročniji efekat u odnosu na kognitivni nivo pomoći (Baucal, 2003).

Afektivna vezanost i simbolička funkcija

Pojava simbolizacije je značajna kvalitativna novina u razvoju. Prema Iviću (Ivić, 1978: 87) simbolička funkcija je opšta sposobnost sticanja ili korišćenja i stvaranja znakova, semiotičkih sistema i izvođenja semiotičkih operacija ili stvaranja semiotičke realnosti. Simbolička funkcija se manifestuje na različite načine, najčešće kroz simboličku igru i jezik. U preglednom radu Tošić i saradnika (Tošić i sar., 2013) ukazano je na odnos obrazaca afektivne vezanosti i simboličke funkcije, odnosno njene manifestacije, simboličku igru i jezik, kao i na značaj afektivne vezanosti za sposobnost rešavanja problema.

Deca sa obrascem sigurne afektivne vezanosti više su angažovana u simboličkoj igri i češće praktikuju epizode simboličke igre u odnosu na nesigurno vezano dete (Tošić i sar., 2013). Preferencija ka ovakvoj igri sugeriše da su sigurna deca sklonija da se ponašaju autonomno u organizovanju sopstvene igre, da su sposobna da objekte koriste na fleksibilniji način, kao i da imaju veću sposobnost imaginacije. Čak kada se i sigurna i nesigurna deca razlikuju u učestalosti simboličke igre, postoji razlika u merama njenog kvaliteta.

Sigurna deca su upornija i ulažu veći napor da stvore iluzornost scene i sklonija su da se uključe u igru angažovanu oko određene teme ili plana. Ta deca, takođe, imaju više dugih epizoda simboličke igre i provode više vremena na najvišem nivou simboličke igre u odnosu na svoje nesigurno vezane vršnjake. Istraživački nalazi pokazuju da su u sigurnim dijadama dečje epizode simboličke igre bile duže i složenije kada je majka bila angažovana, dok interakcija sa majkom u nesigurnim dijadama nije imala takvu podstičuću funkciju (Tošić i sar., 2013).

Istraživanje okoline je važan način razvoja kognitivnih sposobnosti jer deca uče iz interakcije sa ljudima i objektima. Individualne razlike u istraživanju okoline su povezane sa kasnijim kognitivnim veštinama, a i afektivnom vezanošću sa majkom. Sposobnost i želja za istraživanjem je jedan od osnovnih mehanizama preko koga oblik rane vezanosti deluje na kognitivni razvoj. Sigurno afektivno vezana deca se razlikuju od nesigurne po sposobnosti i želji da istražuju svet oko sebe, a postoje i kvalitativne razlike (prema: Tošić i sar., 2013) u smislu boljeg načina i višeg nivoa istraživanja. Sigurno afektivno vezana deca imaju duže epizode istraživačke igre, otkrivaju više detalja složenih objekata i pokazuju više pozitivnih emocija tokom istraživanja (Main, 1983).

Sigurna u odnosu na nesigurnu decu imaju bolju mogućnost komunikacije, pokazuju viši nivo pažnje, posebno tokom strukturiranih zadataka i kada su pod stresom, saradljivija su i popustljivija u situaciji testiranja i spremnija su da testiranje shvate kao igru sa eksperimentatorom (Main, 1983).

Sposobnost rešavanja problema je važna kognitivna veština, kao i način sticanja novih znanja i kompetencija. Način i uspeh u rešavanju problema variraju zavisno od obrasca afektivne vezanosti majke i deteta. Zapravo, sigurna vezanost je povezana sa orijentacijom na zadatak, ponašanjem traženja pomoći u nevolji, fleksibilnošću i otvorenošću u obradi informacija, što je veoma bitno za rešavanje problema (Tošić i sar., 2013).

Sigurna deca povoljnije procenjuju sopstvenu efikasnost, što se u situaciji rešavanja problema može ispoljiti kroz samouverenost, upornost i sposobnost da se koristi pomoć odraslih, a bez prevelike zavisnosti od njih. Sigurna deca imaju više entuzijazma i upornosti, a i spremnija su na saradnju sa majkama i prihvatanje njihovih sugestija. Imaju više pozitivnih osećanja, provode manje vremena udaljena od zadataka i pokazuju manje negativističkih i frustracionih oblika ponašanja (White, 1959).

Sigurna deca na pozitivan način komentarišu svoju aktivnost, samouverena su, retko traže savet, ali zahtevaju povratne informacije, verbalno ili neverbalno,

učestalije nego nesigurna deca. Nesigurno afektivno vezana deca, uprkos različitim ponašanjima u odnosu sa majkom na ranom uzrastu, slična su u suprotstavljanju majkama tokom zajedničkog rešavanja problema (Matas et al., 1978).

Neke studije potvrđuju korelaciju afektivne vezanosti i uspeha dece na zadacima pogrešnih verovanja, čak i kada se kontrolišu doprinosi kalendarskog uzrasta, verbalnog mentalnog uzrasta deteta i socijalne zrelosti kod predškolaca i dece mlađeg školskog uzrasta (Fonagy et al., 1997). Takođe, 83% sigurno afektivno vezane dece uspešno rešava zadatke sa pogrešnim verovanjima, dok samo 33% nesigurno afektivno vezane dece ima uspeh u rešavanju istih zadataka (Meins, 1997).

Matas i saradnici (Matas et al., 1978) zapažaju tendenciju da nesigurno afektivno vezana deca podbacuju na kognitivnim testovima, dok sigurno afektivno vezana deca postižu rezultate iznad očekivanja.

Neke studije, takođe, pokazuju da obim i kvalitet istraživačkog ponašanja variraju i između različitih grupa nesigurno vezane dece, pa tako ambivalentno vezana deca uglavnom imaju slabije istraživačko ponašanje nego odbacujuće vezana deca. Navodi se da ambivalentna deca usled anksioznosti oko majčine dostupnosti i namećljivih ponašanja prema njoj, pokazuju ograničeno ispitivanje i angažovanje u zadacima, dok odbacujuće vezana deca pokazuju intenzivno istraživanje sredine, ali je ono pre odbrambeni mehanizam i reakcija na nedostupnost majke, nego odraz suštinskog interesovanja za učenje o okolini (Bretherton, 1985, prema: Tošić i sar., 2013).

Hazan i Duret (Hazen & Duret, 1982) su kod dvogodišnjaka pronašli da sigurna deca imaju aktivniji odnos prema sredini, nego obe nesigurne grupe, ambivalentna i odbacujuća, i razlikuju se i u pogledu tipa istraživačkog ponašanja.

Takođe, u studiji Konela (Conell, 1974, prema: Tošić i sar., 2013) je pokazana razlika između sigurno i odbacujuće vezane dece u smislu habituacije na nove objekte: sigurna deca su u početku oprezna sa novim objektom, zatim ga upoznaju i habituiraju se na njega, odbacujuća nisu oprezna, ali ne pokazuju nakon upoznavanja znakove habituacije, dok su ambivalentna deca previše oprezna, često uplašena novim objektom i nikada se ne navikavaju na njega. Ova studija je pokazala veliku razliku između istraživačkog ponašanja sigurne i odbacujuće vezane dece jer istraživačko ponašanje odbacujuće vezane dece ne dovodi do učenja usled ograničenog afektivnog odnosa prema novom objektu.

U istraživanju koje se bavilo delovanjem obrazaca afektivne vezanosti na razvoj formalno-operativnog mišljenja u porodičnom kontekstu kod adolescenata (Vučković, 2009) pokazano je da su sigurno i odbacujuće afektivno vezani adolescenti bolji od preokupirano (ambivalentno) i bojažljivo vezanih adolescenata na Bondovom testu logičkih operacija BLOT. U ovom istraživanju je, takođe, dobijeno da razlike u porodičnom okruženju između učenika koji imaju različite obrasce afektivne vezanosti govore o međusobnom delovanju porodičnog konteksta, afektivne vezanosti i logičkog mišljenja.

Ima razmatranja po kojima odnos između afektivne vezanosti i kognitivnog razvoja može ići iz smera kognitivnog razvoja ka afektivnom. Na primer, deca koja

su kognitivno naprednija mogu biti bolja u pokazivanju svojih potreba roditeljima koji za uzvrat odgovaraju mnogo senzitivnije (Bell, 1970), a mogu razviti i pozitivan unutrašnji radni model iako su izložena odbacivanju ili nekonzistentnom ponašanju roditelja (De Ruiter & Van Ijzendoorn, 1993).

Posredujući mehanizmi afektivne vezanosti i kognitivnog razvoja

Pitanje mogućih medijatora u odnosu afektivne vezanosti i kognitivnog razvoja je relativno novo područje istraživanja čime je uslovljen i nedostatak empirijskih istraživanja, pa se hipoteze o mehanizmu oslanjaju na do sada dobijene istraživačke nalaze. Na osnovu pregleda literature Van Ijzendoorn (De Ruiter & Van Ijzendoorn, 1993) navodi kao najvažnije sledeće mehanizme: kvalitet dečijeg istraživačkog ponašanja, kvalitet procesa obučavanja i socijalni odnosi dece, kao i ponašanja u test situaciji. Kao mehanizam drugi autori dodaju i samopoštovanje (Cassidy, 1988 prema: Tošić i sar., 2013) jer istraživanja ukazuju da ambivalentno afektivno vezana deca imaju slabo samopoštovanje i lošu samoprocenu, dok se odbacujuće afektivno vezana deca prikazuju kao savršena i negiraju mogućnost nedostatka, što ukazuje da je reč o odbrambeno stvorenoj, idealizovanoj slici samog sebe. Jedino sigurno vezana deca imaju jasno osećanje samopoštovanja, veruju u svoje kompetencije, ali umeju da priznaju i svoje nesavršenosti (Cassidy, 1988, prema: Tošić i sar., 2013).

Sami mehanizmi ili medijatori nisu posebno istraživani, nisu međusobno isključivi, nisu iscrpni i često deluju povezano (De Ruiter & Van Ijzendoorn, 1993). Longitudinalna studija američkih autora koja se bavila medijatorima, dovela je do određenih zaključaka (O'Connor & McCartney, 2007): dečje ponašanje vezano za test situaciju se pokazalo kao medijator veze ambivalentnog obrasca afektivne vezanosti i kognitivnih veština, a dečje istraživačko ponašanje, instrukcije majke, dečji socijalni odnosi, dečje ponašanje vezano za test situaciju pokazali su se kao medijatori nesigurnih obrazaca vezanosti i kognitivnih veština.

PEDAGOŠKE IMPLIKACIJE IZVEDENE IZ ODNOSA AFEKTIVNE VEZANOSTI I KOGNITIVNOG RAZVOJA

Socijalni odnosi dece su pod snažnim uticajem obrazaca afektivne vezanosti iz detinjstva (Van Ijzendoorn et al., 1995). Jedan od nalaza metastudije (Van Ijzendoorn et al., 1995) jeste da su sigurno vezana deca kompetentnija od nesigurno afektivno vezane dece u jezičkom domenu, kao i da postoji veći podsticaj za razvoj jezika u sigurnoj afektivnoj vezi, jer „sigurni” roditelji mogu biti bolji „učitelji” svojoj deci, a sigurno vezana deca mogu biti motivisaniji „učenici”. Sigurno vezana deca imaju harmoničnije odnose sa svojim vršnjacima i sa svojim učiteljima (Sroufe, 1983, prema: Van Ijzendoorn et al., 1995), i stoga oni mogu imati bolje sposobnosti da izvedu kognitivnu stimulaciju iz tih veza, u odnosu na nesigurno vezanu decu, koja mogu biti isuviše odbacujuća ili ambivalentna da bi koristila ove resurse optimalno. Sigurno vezana deca lakše saraduju sa ispitivačem u test situaciji i sklonija

su tome da test situaciju dožive kao igru u odnosu na nesigurno vezanu decu koja mogu biti stidljiva i anksiozna u test situaciji (Gertsten et al., 1986, prema: Van Ijzendoorn et al., 1995). Nesigurno vezana deca mogu pokazati viši nivo anksioznosti koji može da inhibira interakciju koja je neophodna da se test dobro uradi (Lamb et al., 1985, prema: Van Ijzendoorn et al., 1995). Odnosno, senzitivni roditelji su izgleda bolji učitelji svoje dece. Sa druge strane, sigurno vezana deca, senzitivnih i responsivnih roditelja, mogu i sama biti bolji učenici, manje opterećeni irelevantnim aspektima situacije tokom rešavanja zadataka (Tošić i sar., 2013).

U skladu sa gore pomenutim istraživačkim nalazima može se pretpostaviti da u drugim okruženjima izvan porodice, kao što su vrtić i škola, u interakciji sa stručnim saradnicima, vaspitačima i učiteljima deca mogu biti različito uspešna u izvršavanju zadataka u odnosu na obrazac afektivne vezanosti i u odnosu na odnos obrazaca afektivne vezanosti i kognitivnog razvoja. U ovim ustanovama, stručni saradnici, vaspitači i učitelji mogu da u različitim situacijama opaze kvalitet interakcije roditelj – dete i opišu obrazac vezanosti, a takođe i da intervenišu u smeru jačanja senzitivnosti roditelja (Stojić i sar., 2010).

Postoje razvijeni programi koji se primenjuju u predškolskim ustanovama a bazirani su na konceptima teorije afektivne vezanosti (Mihić, 2012). Intervencije mogu da idu u dva smera, mogu da budu usmerene na mentalne reprezentacije roditelja, odnosno na njihove radne modele, a mogu da budu usmerene i na senzitivnost roditelja, odnosno na njihova ponašanja i veštine (Mihić, 2012). Ovi programi podrazumevaju da stručni saradnici i vaspitači u svakodnevnoj interakciji sa detetom, i posmatranjem interakcije majka – dete, procene obrazac afektivne vezanosti pomoću empirijski validiranih ček listi ponašanja, koje se primenjuju za određeni uzrast, i da u skladu sa tim pružaju informacije roditeljima u cilju njihove veće senzitivnosti, naročito za decu sa nesigurnim obrascem vezanosti, kako bi se optimizirali uslovi za celokupni razvoj deteta (Mihić i sar., 2012).

Programi se baziraju na tri različita cilja: da roditelji steknu uvid u unutrašnje radne modele sebe i drugih, zatim analizu interakcije roditelj – dete, kao i „obučavanje” roditelja da bolje prepoznaju potrebe deteta za zaštitom i/ili samostalnošću i adekvatnije odgovore na njih. Programi, takođe, imaju za cilj i formiranje sigurne baze stručnjak – roditelj koja se temelji na senzitivnosti stručnjaka za potrebe roditelja, koji je u poziciji brige, a ne znanja (Mihić, 2012). Neki od programa su UCLA Family Development (UCLA univerzitet), Minding the Baby (Yale univerzitet), Vrtić kao sigurna baza (predškolske ustanove i Univerzitet u Novom Sadu) i oni su usmereni na stvaranje sigurne baze stručnjaka i majki kroz kućne posete ili fokus grupe kako bi majke mogle da jačaju kvalitet relacije sa detetom (Mihić, 2012). Ovi programi su evaluirani i pokazali su da vaspitači mogu da integrišu skale procene u svoj rad, kao i da im ova saznanja koriste u planiranju saradnje sa roditeljima.

Rezultati longitudinalne studije (O'Connor & McCartney, 2007) su značajni kako za teoriju, tako i za praksu. Kada su u pitanju pedagoške studije i američki autori nakon longitudinalnog istraživanja, zaključuju da se mogu izvesti značajne implikacije za intervencije u radu sa decom i/ili porodicama, kao i da su one značaj-

ne za obrazovanje nastavnika. Intervencije za decu sa nesigurnim obrascima afektivne vezanosti mogle bi da budu od pomoći ovoj deci kako bi bila adekvatnija u komunikaciji sa odraslima i kako bi održala pažnju. Autori, takođe, ističu značaj razvijanja interventnih programa za majke dece sa nesigurnim obrascima vezanosti koji im mogu biti od pomoći da razvijaju dečije kognitivne veštine kroz pružanje podrške majkama kako bi mogle da obezbede visokokvalitetne kognitivne stimulacije u obliku formalnih i neformalnih instrukcija koje upućuju deci. Autori, takođe, upućuju sugestije koje se odnose na obrazovanje nastavnika koje mogu ići u tom smeru da se nastavnicima pruži podrška da identifikuju kvalitet svojih veza sa učenicima, kao i kako da rade na unapređivanju odnosa koji su slabijeg kvaliteta. Naročito je značajno jačati kvalitet odnosa nastavnika i učenika sa nesigurnim obrascem vezanosti, jer ovi odnosi mogu da budu medijatori negativnih efekata afektivnog obrasca sa majkom na kognitivni razvoj (O'Connor & McCartney, 2007).

ZAKLJUČAK

U skladu sa razmatranjima o odnosu afektivne vezanosti i kognitivnog razvoja, kao i u skladu sa već prikazanim i evaluiranim programima u predškolskim ustanovama koji se zasnivaju na teoriji afektivne vezanosti, mogu se izvesti implikacije za pedagošku praksu. Pored ciljeva na kojima su zasnovani gore opisani programi, sledeći korak bi mogao da bude uzimanje u obzir ispitanih obrazaca afektivne vezanosti u kontekstu kognitivnog razvoja. Dakle, ukoliko bi stručnjaci u vaspitno-obrazovnim ustanovama, stručni saradnici, vaspitači, učitelji, nastavnici posmatranjem interakcija majka – dete i kroz svoje neposredno iskustvo sa decom mogli da preko ček lista procene obrazac vezanosti, to bi bilo značajno ne samo za jačanje senzitivnosti roditelja u cilju obezbeđivanja najboljih uslova za optimalan razvoj deteta već i u cilju ukazivanja na značajne aspekte kognitivnog razvoja dece. Na primer, videli smo da sigurno vezana deca provode više vremena na najvišem nivou simboličke igre u odnosu na svoje nesigurno vezane vršnjake, kao i da je sigurna vezanost povezana sa orijentacijom na zadatak, ponašanjem traženja pomoći u nevolji, fleksibilnošću i otvorenošću u obradi informacija, što je veoma bitno za rešavanje problema. U tom smislu programi bi mogli biti usmereni na obrazovanje stručnjaka, stručnih saradnika, vaspitača, učitelja i nastavnika, kao i na jačanje njihove senzitivnosti, za ovaj aspekt ličnosti deteta, a naročito u situacijama ocenjivanja uspeha i vladanja, kao i drugih aktivnosti u vaspitno-obrazovnom procesu.

Literatura

- Ainsworth, M., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (2015). *Patterns of attachment, a psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Bartholomew, K. & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of Four category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226–244.
- Baucal, A. (2003). Konstrukcija i ko-konstrukcija u zoni narednog razvoja – da li i Pijaže i Vigotski mogu biti u pravu?. *Psihologija*, 36(4), 517–542.
- Baucal, A. i Jovanović, V. (2007). Konstrukcija i kokonstrukcija u kognitivnom razvoju. *Psihologija*, 40(2), 191–209.
- Bell, S. M. (1970). The development of the concept of the object as related to infant-mother attachment. *Child Development*, 41(2), 291–311.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol 2. Separation: Anxiety and Anger*. New York: Basic Books.
- De Ruiter, C. & Van Ijzendoorn, M. H. (1993). Attachment and cognition: A review of the literature. *International Journal of Educational Research*, 19(1), 5–20.
- Fonagy, P., Redfern, S. & Charman, T. (1997). The relationship Between Belief – Desire Reasoning and a Projective Measure of Attachment Security (SAT). *British Journal of Development Psychology*, Vol. 15, 51–61.
- Hazen, N. L. & Durett, M. E. (1982). Relationship of Security of Attachment to Exploration and Cognitive Mapping Abilities in 2-year-olds. *Development Psychology*, 18(5), 751–759.
- Ivić, I. D. (1978). *Čovek kao animal symbolicum – razvoj simboličkih sposobnosti*. Beograd: Nolit.
- Main, M. (1983). Exploration, Play and Cognitive Functioning Related to Infant-mother Attachment. *Infant Behaviour and Development*, 6(2), 167–174.
- Matas, L., Arend, R. A. & Sroufe, A. L. (1978). Continuity of Adaptation in the Second Year: the Relationship Between Quality of Attachment and Later Competence. *Child Development*, Vol. 49, 547–556.
- Meins, E. (1997). *Security of attachment and the social development of cognition*. East Sussex, UK: Psychology Press.
- Mihić, I. (2012). Teorijski temelji programa baziranih na teoriji afektivne vezanosti. U *Mogućnosti primene teorije afektivne vezanosti u savetodavnom radu sa roditeljima*. Zbirka tekstova sa Savetovanja za stručne saradnike, 23–40.
- Mihić, I., Stojić, O. i Divljan, S. (2012). Kvalitet relacije majka – dete kao činilac adaptacije na vrtić u jaslenom uzrastu. *Nastava i vaspitanje*, 59(3), 493–505.

- O'Connor, E. & McCartney, K. (2007). Attachment and Cognitive Skills: an Investigation of Mediating Mechanisms. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 28(5–6), 458–476.
- Stefanović Stanojević, T. (2011). *Afektivna vezanost, razvoj, modaliteti i procena*. Niš: Filozofski fakultet.
- Stojić O., Divljan S. i Avramov, N. (2010). Adaptacija dece jaslenog uzrasta u kontekstu teorije afektivne vezanosti: iskustva predškolskih ustanova iz Srema. *Primenjena psihologija*, 4, 357–376.
- Tošić, M., Baucal, A. i Stefanović Stanojević, T. (2013). Odnos afektivne vezanosti i kognitivnog razvoja. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 1, 42–61.
- Van Ijzendoorn, M. H., Dijkstra, J. & Bus, A. G. (1995). Attachment, Intelligence and Language: A metaanalysis. *Socialdevelopment*, 4(2), 115–128.
- Vukčević, B. (2009). Obrasci afektivne vezanosti i formalno-operacionalno mišljenje. *Godišnjak za psihologiju*, 6(8), 95–112.
- White, R. (1959). Motivation Reconsidered: The Concept of Competence. *Psychological Review*, Vol. 66, 297–333.

Sladana R. Luković

University of Kragujevac, Faculty of Education in Užice

Lidija Đ. Zlatić

University of Kragujevac, Faculty of Education in Užice

**AFFECTIVE ATTACHMENT IN THE CONTEST OF COGNITIVE
DEVELOPMENT – PEDAGOGICAL IMPLICATIONS**

Summary

In psychology, affective and cognitive development are often observed and studied as different and separate processes. However, in the last decades, a different idea has been studied in psychology: the idea that the affective and cognitive development are related, that is, the affective relationship between mother and child in the early developmental period, which can be developed as safe or unsafe, is to a certain extent related to the development of cognition. The success of children in various cognitive tasks in relation to patterns of affective attachment, as well as their overall behavior during the test situation had been studied. The researchers also dealt with the question of mediating mechanisms or mediators between affective and cognitive development. The text will first discuss the theory of affective attachment, and then the basic research findings from this field will be presented, as well as the possible mediating mechanisms or mediators in the relationship of affective attachment and cognitive development.

Key words: *affective attachment, cognitive development, pedagogical implications.*